



ЗНО

Теорія літератури

Коляда Т.В.

Епітет

Художнє означення, за допомогою якого автор підкреслює певну властивість чи рису зображуваного об'єкта.

Н.: *«трепет щастя», «невсипущий мозок», «прив'ялі діброви»*

Мріють крилами з туману
Лебеді рожеві,
Сиплють ночі у лимани
Зорі сургучеві.

В. Симоненко.



Порівняння

- В основі — підметна або смислова подібність, схожість явищ, виділення певної риси предмета через зіставлення з іншим

Н.: «ой то не зоря — то дівчина моя»;

«...дівчинонька така гарна, як зіронька»;

«горами хвилі підійма»; «круглі хмари, білі, як сніг, жваві, ворущливі, мов живе срібло»

**Кружляшки хмари, мов
копиці сіна.**

В. Симошенко.



Метафора

- Метафора (від грецького *metaphora* — перенесення) — один з основних тропів поетичного мовлення. В метафорі певні слова та словосполучення розкривають сутність одних явищ та предметів через інші за схожістю чи контрастністю. Причому вона не може бути порівнянням

Н.: «Хтось заплутав зажурені віти в павутиння нитки золоті»,
«скрізь і завжди він з вояцтвом...», «сплять — вкриваються вітрами», «облетіли надії»

Осінній вечір морозом дихав.

В. Симоненко.

Сахається розгублена душа,
Почувши раптом тихі кроки
щастя.

Л. Костенко.



Персоніфікація

- Уособлення; перенесення ознак живого предмета на неживий

Н.: Сонце всміхається, дощ іде.



Метонімія

- Вказівка на окреме явище, за яким передбачаються інші, заміна назви одного предмета назвою іншого на основі тісного зв'язку між ними.

Н.: «Радіє Київ рідний мій» (Київ – замість кияни);
«І Коллара читаєте з усієї сили, і Шафарика, і Ганка» (Коллара, Шафарика, Ганка – замість назви твору — ім'я автора).

Хай мовчать Америки й Росії
Коли я з тобою говорю.

В. Симоненко.



Синекдоха

- Кількісна метонімія, заміна однини множиною або навпаки

Н.: Тяжко зароблена наша копійка.

Поле не ішла, а бігла страшна селянська сила й топтала босими ногами буряки.



Різниця між метонімією й метафорою

- Метафора й метонімія — це тропи, які, на перший погляд, схожі між собою, проте ці два тропи суттєво відрізняються один від одного, їхня відмінність полягає в тому, що метафоричне перенесення здійснюється на основі подібності, а метонімічне — на основі суміжності. Метафору можна перетворити на порівняння, а метонімію — ні, її можна лише доповнити. Наприклад, вираз «**сніг грає на сонці самоцвітами**» легко трансформувати у порівняння — «сніг грає на сонці, як самоцвіти». На відміну від метафори, яка здатна зближувати найвіддаленіші предмети, поняття і явища, метонімія ґрунтується лише на тих зв'язках, які існують в реальності, вона творить ефект присутності читача в художньому світі: **клас працює; зал аплодує**

Оксиморон

- Сполучення слів, що виражають протилежні або суперечливі поняття, і як результат, виникає нове смислове значення (дотепно-безглузде, алогізм)

Н.: «Многоголоса тиша», «дзвінка тиша», «вас я боюся, ви трупи живії, мрій наших спільних, любові, надій, вас я боюся — ви, зрадники-друзі...».

Ні, я хочу крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні,
Без надії таки сподіватись,
Жити хочу! Геть думи сумні!
Леся Українка.



Гіпербола

- Художнє перебільшення, яке використовується, щоб підсилити враження

Н.: Твій усміх зорі всі почули...

Тобі я кину всі квітки до ніг...

Спини мене, отямся і отям,
Така любов буває раз в ніколи.

Л. Костенко.

Так ніхто не кохав.

Через тисячі літ лиш приходить
подібне кохання.

В. Сосюра.



Антитеза

- Протиставлення протилежних понять, явищ, предметів, людських характерів тощо.

Н.: «Тотожним бути й відрізнятися — вцьому життя живого суть».

Люди мучились, як в пеклі,
пан втішався, мов в раю..

У мужички — руки чорні,
В пані — рученька тендітна.

Леся Українка.



Алегорія

- Перенесення значень одного кола явищ на інше, напр.. відтворення людських характерів та взаємин в образах тварин, предметів, явищ природи, іносказання

Н.: коник-стрибунець, вовк та ягня, каменярі – борці за свободу України. Вівсяна каша хвалилася, ніби вона з маслом родилася.

За допомогою алегорії складні історичні теми, ідеї, проблеми можна передати просто, доступно, не применшуючи головного.

У поезії «На вічну пам'ять Котляревського» Т.Г. Шевченко називає славетного письменника соловейком.

У народних піснях часто звучать алегоричні вислови про козаків, які ототожнюють їх із соколами

Інверсія

- Зворот поетичної мови з незвичайним порядком слів. Порушення узвичаєного порядку слів, перестановка частин фрази.

Н.: «Лягло кістьми людей муштрованих чимало», «аби хто-небудь, мислю возросший до мене часом слух свій прихилив», «відношень дивних я знавець тонкий».

«Гойдається вечора зламана віть,
мов косту сліпого,
що тичеться в простір осінньої невіді».

Василь Стус



Паралелізм

- Паралельне зображення чимось подібних предметів, це такий засіб художньої літератури, в якому відбувається зображення подібних один до одного предметів паралельно. В паралелізмі застосовується уподібнення цих предметів та можна спостерігати чітку аналогію однакових явищ у різних сферах життя

Н.: «Ой річешко, голубонько! Як хвилечки твої — пробігли дні щасливії і радості мої! До тебе, моя річечко, ще вернеться весна; а молодість... не вернеться — не вернеться вона!..»

«Як ми кохалися, як зерно в горісі,
Тепер розійшлися, як туман по лісі!
Як ми кохалися, як голубів пара,
Тепер розійшлися, як чорная хмара!»



Алітерація

- Повторення приголосних звуків.

Н.: «Плили хмаринки, немов перлини...

Набігли тіні — і... ждуть долини. Пробігли тіні
— сумні хвилини.» (Н та Л)

Хмари хмарять хвилі —

Сумно сам я, світлий сон...

Тінь там тоне,

тінь там десь...

Павло Тичина

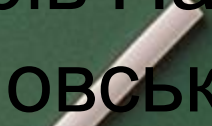


Асонанс

- Повторення голосних звуків.

Н.: «Усе міняється, оновлюється, рветься, рветься, у ранах кров'ю сходить, з туги в груди б'є...» (Е, О, У)

"Була гроза, і грім гримів, Він так любив гриміти, Що аж тремтів, що аж горів На трави і на квіти." (Микола Вінграновський)



Рефрени (повтори)

- Неодноразове повторення тих самих слів і висловів для підкреслення важливості.
- Тавтологія
- Анафора
- Епіфора



Тавтологія

- Повторення одного й того ж чи близького за змістом або звучанням слова

Н.: «рано-вранці новобранці», «ворон-птахи», «сад-виноград», масло масляне



Анафора

- Створюється шляхом повтору початку речення, поетичного рядка, строфи, прозової фрази, абзацу, слова чи групи слів (єдинопочаток).

Н.: Благословен той день і час...

Благословенна ти в віках...

Благословенні ви, сліди...

«Може, то тільки легенда...

Може, то казка знадлива...

Може, то відьма-гарячка...

Може, і в сніжних пустелях...»



Епіфора

- Художній засіб, подібній анафорі та протилежний їй. Адже використання епіфори визначається повторенням кінцівок у художніх творах. Епіфори вживаються як у поезії, так і в прозі та драмі.

Н.: Як тепло пахне хліб!

Любов'ю трударів,
І радістю земною,
І сонцем, що всміхається весною,
І щастям наших неповторних діб.
Духмяно пахне хліб.

П.Воронько

«Свята брама одчинилась.
Козака впустили,
і знов брама зачинилась,
навік зачинилась»



Риторичні фігури

- Особливі синтаксичні конструкції з виразною авторською інтонацією, з яскравим емоційним забарвленням, посилюють увагу читача, не вимагаючи від нього відповіді

Н.: **Запитання:** «За що кара? За що мені муки? Кому я що заподіяв?»;

Оклик: «Село! Село! Веселі хати!»;

Звертання: «І вам слава, сині гори, кригою окуті! І вам, лицарі великі, Богом не забуті!».



Гумор

- Різновид комічного, відображення смішного у життєвих явищах і людських характерах. Гумор — це найбільш життєстверджуюча і складна форма комічного. У ньому серйозне висловлюється з усмішкою, у незначному і навіть нікчемному завжди приховується важливе й глибоке. Гумористичний сміх не заперечує життєвого явища, гуморист усвідомлює лише його недосконалість.

Н.: **З гумором говорить про дівчат (на початку твору, розмовляючи з Карпом) Лаврін Кайдаш - герой повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я»: «- То бери Химку! Ця як брикне, то й перекинешся...».**

Іронія

- Один із способів комічного сприйняття дійсності, що містить у собі приховане глузування та лукавство над фактами чи людьми. Головною ознакою застосування іронії є те, що автор прагне показати істинну протилежність значення, яка є прихованою. Для виокремлення іронії вам треба відчутти подвійний сенс виразу.

Н.: Кругом неправда і неволя,
Народ замучений мовчить,
І на апостольськiм престолі
Чернець годований сидить.
Людською кровію шинкує
І рай у найми оддає!

Од молдаванина до фіна
На всіх язиках все мовчить,
Бо благоденствує!
Т. Шевченко.



Сатира

- 1) особливий спосіб художнього відображення дійсності, який полягає в гострому осудливому осміянні негативного;
- 2) твір викривального характеру.

Сатира спрямована проти соціально шкідливих явищ, які гальмують розвиток суспільства; на відміну від гумору, вона має гострий непримиренний характер. Часто об'єктом сатири є антиподи загальнолюдської моралі, пристосуванці, лицеміри, зрадники та ін., а також явища, які не відповідають етичному та естетичному ідеалу.

Інвектива

- Давній засіб літератури, що полягає в гострому сатиричному звинуваченні певних явищ або осіб. На відміну від іронії інвектива відкрито висміює деякі об'єкти. Це можуть бути різкі виступи, які супроводжуються гострою критикою.

Н.:

"Якщо до влади прийшов ще той фрукт, значить, за нього голосували овочі..." (В. Шестаков)

-Голова не болить?

-Ні.

-Був би мозок, боліла б.

- А в тебе теж мозку зовсім немає. Одна нитка, яка вуха тримає

У вас язики -

Можна коси мантачити.

Або замітати манежі!

Чому ж ви чужими сльозами плачете,

На мислях позичених чому скачете? -

Хотілось би знати все ж!

В. Симоненко



САРКАЗМ

- Зла і дошкульна іронія, відвертий вияв ненависті і презирства до зображуваних явищ чи осіб. Яскравий приклад сарказму — поема Т. Шевченка «Кавказ», у якій затавровано можновладців.

Н.: По закону апостола Ви любите брата!
Суєслови, лицеміри, Господом прокляті!

ГРОТЕСК

- Тип художньої образності, в основі якого лежить крайня міра умовності у відтворенні життя, коли зображувана дійсність постає неймовірною, аномальною, дивною. Для гротеску характерне навмисне карикатурне спотворення форм і сутності предметів, поєднання реального і фантастичного, трагічного і комічного, нормального і абсурдного. Як засіб художнього узагальнення гротеск розкриває алогізм життєвих явищ, а отже, широко застосовується в сатиричних творах.
- Н.: поема «Сон» Т. Шевченка

Травестія

- Різновид жартівливої, бурлескної (див.: Бурлеск) поезії, коли твір із серйозним чи героїчним змістом та відповідною формою переробляється, "перелицьовується" у твір комічного характеру з використанням панібратських, жаргонних зворотів.

Н.: Найоригінальніший варіант Т., що став подією не лише українського письменства, була "Енеїда" І.Котляревського, який взяв із поеми Вергілія лише сюжетний стрижень та імена персонажів, перевдягнувши в українські строї та переселивши їх в національне середовище

БУРЛЕСК

- Гумористична переробка певного твору, що характеризується невідповідністю змісту формі: «високий», героїко-патріотичний зміст передається зниженим, іноді вульгаризованим стилем, і навпаки — буденний, «низький» — високим, піднесено-героїчним.

Н.: Яскравий зразок — поема І. Котляревського «Енеїда», яка була переробкою однойменної епічної поеми римського поета Вергілія. Зберігається основний сюжет оригіналу, але в образах богів, греків та троянців відтворено типові українські характери. Подібні твори відомі з античних часів. Елементи бурлеску присутні в українських обрядових іграх та піснях.